

روش تنظیم محتوی

واحد نوجوان و جوان
معاونت تبلیغ و آموزشهای
کاربردی حوزه علمیه قم

مرحله دوم

شیوه‌های ارائه آیات و روایات (۲)

اشاره:

شروع‌ها آغاز می‌گردد، و شروع‌ها عبارت بودند از: الف) شروع با بسم الله الرحمن الرحیم؛ ب) شروع با پرسش‌ها؛ ج) شروع با نکات اخلاقی؛ د) شروع با تشبیهات؛ ه) شروع با همخوانی سوره؛ و) شروع با بیان نعمت‌ها و پیام‌اعضاء؛ ز) شروع با خواندن شعر.

در قسمت دوم از این بحث، مرحله دوم از اجرای برنامه که «ارائه آیات و روایات» می‌باشد مورد بحث

آنچه پیش رو دارید سومین قسمت از مجموعه «روش تنظیم محتوا» به عنوان روشی نو در ارائه برنامه‌های جذاب برای جوانان و نوجوانان است.

در قسمت اول با اشاره به مراحل پنجگانه اجرای برنامه برای نوجوانان و جوانان، مرحله نخست از این مراحل توضیح داده شد و بیان گردید که در ابتدا، برنامه با یکی از

اثر تربیتی و آموزشی مطلوب حاصل شود.

با این سبک می‌توان در کمتر از ۵ دقیقه، محتوای یک آیه یا روایت را به مخاطب منتقل کرد.

این روش گرچه غالباً موفق است، اما در شرایط ذیل مفیدتر خواهد بود:

۱- حتماً تخته سیاه یا ایت برد یا دیگر ابزارهای کمک آموزشی موجود باشد.

۲- فرصت کم بوده و حوصله طول و تفصیل دادن مطالب وجود نداشته باشد.

۳- بنا باشد که پیامی قرآنی به صورت مفید و مختصر گفته شود.

۴- سطح اطلاعات قرآنی نوجوانان و جوانان و انس آنها با کتب تفسیر کم باشد.

۵- موضوع سخن ما قرآن و یا علوم قرآنی باشد.

نمونه اجرایی:

برای آشنایی مربیان محترم با شکل اجرایی قالب تلخیصی، سوره والعصر را با این قالب بررسی می‌کنیم.

قرار گرفت. در این قسمت یکی از شیوه‌های ارائه آیات و روایات تحت عنوان «شیوه تنوعی» بررسی شد.

در نوشتار حاضر، شیوه‌های دیگری برای ارائه آیات و روایات معرفی می‌گردد.

۲- شیوه تلخیصی (فرمول‌بندی

مطلب)

یکی از شیوه‌های ارائه محتوای آیات و روایات برای نوجوانان و جوانان، شیوه تلخیصی است. در این شیوه روشن‌ترین پیام حدیث، آیه یا سوره‌ای کوتاه را به صورت فرمول درآورده و روی تخته می‌نویسیم. این فرمول جان کلام است که به صورت جمله‌ای زیبا و دلنشین در آمده است.

پس از ترسیم فرمول بر روی تخته، آن را توضیح داده و پس از بیان نکات مختصری درباره هر یک از اجزای فرمول، از آن نتیجه می‌گیریم.

در این شیوه وارد احوال و فروعات مختلف مسأله نمی‌شویم بلکه فقط اصل بحث را تبیین کرده و تلاش می‌کنیم مطلب مورد نظر به ساده‌ترین وجه و در کوتاه‌ترین زمان ممکن در ذهن مخاطب جای گرفته و

امام علی علیه السلام می فرماید: «إِنَّهُ لَيْسَ لِأَنْفُسِكُمْ ثَمَنٌ إِلَّا الْجَنَّةُ فَلَا تَبِعُوهَا إِلَّا بِهَا؛ برای وجود شما قیمتی جز بهشت نیست، مبادا آن را به غیر آن بفروشید.»^۳

بازار خرید سرمایه عمر

۱- خداوند خریدار است.

«إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ...»^۴

۲- سرمایه کم را هم می خرد.

«وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ»^۵

۳- بهای عظیم می دهد.

«فِي كُلِّ نَفْسٍ مِثْقَالُ مَاءٍ حَبِيبٌ وَاللَّهُ يَضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ»^۶

۴- جالب این که، خداوند این سرمایه را در اختیار انسان گذاشته و آن قدر بزرگوار است که آن را با گرانترین قیمت خریداری می کند.

برنامه چهار ماده‌ای سعادت

اصل اول: ایمان

اصل دوم: اعمال صالح

۱- تحف العقول، ص ۳۶۱.

۲- تفسیر فخر رازی، ج ۳۲، ص ۸۵.

۳- نهج البلاغه، قصار ۴۵۶.

۴- توبه/۱۱۱.

۵- زلزالت/۷.

۶- بقره/۲۶۱.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿وَأَلْعُزْرُ﴾
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَفَىٰ خُسْرٍ ﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿

فرمول سعادت:

ایمان + عمل صالح + سفارش به

حق + سفارش به صبر = سعادت

امام هادی علیه السلام می فرماید: «الَّذِي تَأْتِيهِ سَوْقٌ رَيْحٌ فِيهَا قَوْمٌ وَخَيْرٌ الْآخَرُونَ»^۱

«دنیا بازاری است که عده‌ای در آن سود می برند و عده‌ای دیگر زیان می بینند.»

فخر رازی در ذیل آیه از قول یکی از بزرگان پیشین می گوید: من معنی این سوره را از یک یخ فروش آموختم. او فریاد می زد و می گفت: «إِزْحَمُوا مَنْ يَدُوبُ رَأْسِ مَالِهِ، إِزْحَمُوا مَنْ يَدُوبُ رَأْسِ مَالِهِ»^۲ به کسی که سرمایه اش ذوب می شود رحم کنید.»

امام صادق علیه السلام در دعای ماه مبارک رجب می فرماید: «خَبَابُ الْوَأْفِدُونَ عَلَيَّ غَيْرِكَ وَخَيْرَ الْمُنْتَعَرِّضُونَ إِلَّا لَكَ؛ آن‌ها که بر غیر تو وارد شوند مایوس می شوند و آن‌ها که به سراغ غیر تو آیند زیان می بینند.»

بهای عمر انسان:

قرآن، مشورت، تفکر، شجاعت، نظم و انضباط، کسب دانش و تخصص، استقامت، تحمل مشکلات و حسن برخورد با دیگران، کلیدهای خوشبختی نسل جوان است.

پیام سوره:

انتخاب راه معنویت و پاکی و اخلاق، مایه محرومیت انسان از لذت‌ها نیست. این راه، آرامش روحی بیشتر و لذت‌اند عالی‌تری در پی دارد و امکان استفاده از نعمت‌ها را فراهم می‌کند.

نمونه‌های دیگر:

نمونه‌های دیگری از آیات و سوره‌های قرآن کریم که می‌توان آن‌ها را به صورت فرمول درآورد، عبارتند از:

- ۱- سوره نصر: فرمول پیروزی
- پیروی از دین خدا + تسبیح و حمد خدا + استغفار + توبه = پیروزی
- ۲- سوره جمعه، آیه ۳: فرمول رسالت
- بعثت + تلاوت قرآن + تزکیه نفس + تعلیم قرآن + تعلیم حکمت = رسالت
- ۳- سوره ماعون: فرمول دین

قبول دین + یتیم نوازی + حفظ مال یتیم + نماز خواندن + ریانداشتن

اصل سوم: دعوت همگانی به سوی حق
اصل چهارم: سفارش و توصیه همدیگر به صبر
نکات آموزنده سوره

۱- سعادت انسان به تفکر و تلاش بستگی دارد و نباید گناه عدم موفقیت را به گردن شانس و اتفاقات روزگار بیندازیم.

۲- فرصت همیشه در اختیار نیست. باید از سلامتی، جوانی، فراغت و حافظه به بهترین وجه بهره گرفت.

۳- هیچ کس نمی‌تواند بدون انجام اعمال خوب به آرمان‌های بلند و مقدس دست یابد، پس هرگز نماز، دعا، زیارت و توسل به خوبان و پاکان را فراموش نکنیم.

۴- خواب بی‌اندازه، پرخوری، کار امروز را به فردا انداختن، شرکت در مجالس بی محتوا، افراط در ورزش، بی‌نظمی، وفا نکردن به عهد، کم‌رویی بی‌جا، عادت نکردن به تلاش و تفکر و ابتکار و ... از موانع بزرگ سعادت انسان است.

۵- ایمان، تقوی، توسل، تلاوت

دلنشین است، اما زمانی مفیدتر است
که :

۱- موضوع کلاس ما تاریخ،
علوم قرآنی و یا بیان تفسیر آیه مورد
نظر باشد.

۲- نکته تربیتی و یا اطلاعات
علمی به آن‌ها بدهد و حداقل آن‌ها را
با قطعه‌ای از تاریخ اسلام آشنا کند.

۳- از شأن نزول‌هایی باشد که
الگوی رفتاری برای کودکان و
نوجوانان ایجاد می‌کند.

۴- مخاطبان را با سیره گذشتگان
آشنا کند.

۵- مربی اطلاع کافی از صحت
سند روایتی که به عنوان شأن نزول
بیان می‌شود داشته باشد و صرفاً به
شنیدن از دیگران اکتفا نکند.

۶- مربی خود را برای جواب
دادن به هر گونه سؤال یا شبهه‌ای
پیرامون آیه و شأن نزول آن آماده کرده
باشد.

۷- هدف، ایجاد علاقه به تاریخ
و علوم قرآن باشد.

۸- مربی نسبت به اقوال مختلف
در شأن نزول آیه مورد بحث آشنایی
داشته باشد.

+زکات دادن = دین

۴- سوره حمد: فرمول بندگی

۵- پنج آیه اول سوره مؤمنون: فرمول

ایمان

۶- سوره همزه: فرمول هلاکت

۷- سوره ناس: فرمول استعاذه

۸- سوره قارعه: فرمول دست‌یابی به

بهشت

۳- شیوه شأن نزولی

یکی دیگر از شیوه‌های ارائه

آیات قرآن کریم که در علاقمند

نمودن کودکان، نوجوانان و جوانان

نقش اساسی دارد، بیان شأن نزول

آیات است. تقریباً برای اکثر آیات

قرآن شأن نزول‌هایی در تفاسیر معتبر

با استناد به روایات وجود دارد. در

این شیوه برای بیان محتوای آیات،

جالب‌ترین و پرجاذبه‌ترین شأن

نزول یکی از آیات را انتخاب کرده و

پس از شروعی مناسب ارائه می‌کنیم.

با این شیوه ضمن بیان حادثه‌ای

که به مناسبت آن، آیه نازل شده است،

سؤالات احتمالی مخاطبان در

خصوص آیه مورد بحث، پاسخ داده

می‌شود.

این شیوه در هر صورت مفید و

ام سلمه را به خاطر لباس مخصوصی که پوشیده بود یا به خاطر کوتاهی قدش مسخره کردند. آیه ﴿... وَلَا يُسَاءُ مِنْ نِسَاءٍ...﴾^۲ نازل شد و آن‌ها را از این عمل بازداشت.

۳- روزی «صفیه» دختر خنیی ابن اخطب (همان زن یهودی که بعد از فتح خیبر مسلمان شد و به همسری پیامبر اسلام درآمد) خدمت پیامبر ﷺ آمد در حالی که اشک می‌ریخت. پیامبر ﷺ علت گریه‌اش را سؤال کرد، او گفت: عایشه مرا سرزنش می‌کند و می‌گوید: «ای یهودی زاده!» پیامبر ﷺ فرمود: چرا نگفتی پدرم هارون، عمویم موسی و همسرم محمد ﷺ است؟ در اینجا این قسمت از آیه نازل شد که: ﴿... وَلَا تُنَابِرُوا بِالْأَلْفَابِ...﴾^۳

۴- دو نفر از اصحاب رسول خدا ﷺ رفیقشان سلمان را خدمت پیامبر اکرم ﷺ فرستادند تا غذایی از آن حضرت گرفته و برایشان بیاورد. پیامبر ﷺ سلمان را نزد اسامه ابن زید

۹- داستان شأن نزول آیه باسن و جنس مخاطبین هماهنگی و تناسب داشته باشد.
نمونه‌ها:

۱- شخصی به نام ثابت بن قیس، گوش‌هایش سنگین بود و هنگامی که وارد مسجد می‌شد کنار پیامبر ﷺ جایی برایش باز می‌کردند تا سخن حضرت را بشنود. روزی دیر رسید. پیامبر اکرم ﷺ بعد از نماز مشغول سخن گفتن بود.

ثابت صف‌های جماعت را یکی پس از دیگری شکافت تا به صف اول رسید. وقتی که خواست از این صف نیز بگذرد تا نزدیک پیامبر اکرم ﷺ برود، شخصی به او گفت: همین جا بنشین. او در جواب گفت: ای فرزند فلان زن! ثابت در این جا آن شخص را با نام مادرش صدا زد که در جاهلیت بر اساس رسم‌های جاهلی کارهای زشتی کرده و اینک بدنام بود، از این رو آن مرد شرمگین شد، لذا این آیه نازل شد که:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ...﴾^۱

۲- بعضی از همسران پیامبر ﷺ،

۱- حجرات/۱۱.

۲- همان.

۳- همان.

که مسؤول بیت المال بود، فرستاد. اسامه گفت: الان چیزی نداریم.

سلمان برگشت و ماجرا را نقل کرد. آن دو نفر گفتند: اسامه بخل ورزید.

آن‌ها درباره سلمان هم گفتند: اگر او را به سراغ چاه سمیحه (چاه پرآبی بود) بفرستیم، آب فروکش خواهد کرد.

این دو نفر خودشان راه افتادند و نزد اسامه آمدند تا در مورد موضوع مورد نظر تجسس کنند. پیامبر اکرم ﷺ آن‌ها را دید و فرمود: من آثار خوردن گوشت را در دهان شما می‌بینم. گفتند: ما امروز مطلقاً گوشت نخورده‌ایم. پیامبر ﷺ فرمود: آری گوشت سلمان و اسامه را می‌خوردید. در اینجا این آیه نازل شد: ﴿... لَا يَغْتَب بَغْضِكُمْ بَعْضًا أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ...﴾^۱

۵- مسکینی خدمت رسول الله ﷺ آمد و از فقر و گرسنگی شکایت کرد. پیامبر ﷺ در حجره خود چیزی نیافت تا به او بدهد. از این رو به اصحاب فرمود: آیا کسی هست که این مسکین را اطعام کند؟

امام علی علیه السلام جواب داد: بله من هستم. آن حضرت مسکین را به خانه برد. حضرت زهرا علیه السلام عرض کرد ای علی! امشب غذای ما به اندازه یک نفر است و آن را برای دخترم زینب گذاشته‌ام، اما تو صاحب اختیار هستی.

حضرت فرمود: مصلحت آن است که بچه را بخوابانی و چراغ را خاموش کنی تا میهمان متوجه کم بودن غذا نشود. مسکین از آن غذا خورد و در حالی از غذا دست کشید که کمی از آن باقیمانده بود. باقی مانده غذا را حضرت علی، فاطمه، حسن، حسین، زینب علیه السلام، فضا و همسایگان خوردند و سیر شدند.

فردای آن شب، رسول خدا ﷺ از نحوه مهمانداری حضرت علی و زهرا علیه السلام خبر داد. و از سوی خداوند این آیه نازل شد: ﴿وَيُؤْتِرُونَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ وَكُلُّكَانَ بِهِنَّ خِصَاصَةً﴾^۲؛ «هر چند در خودشان احتیاجی (مبرم) باشد، دیگران را بر خویش مقدم می‌دارند.»

۱- حجرات/۱۲.

۲- حشر/۹.

۴- شیوه طراحی و نقاشی

یکی از شیوه‌های دیگری که می‌شود پیام آیات و روایات را از آن طریق انتقال داد، شیوه طراحی و نقاشی است. به تجربه ثابت شده است که این شیوه چنان دلنشین است که اثرات آن در ذهن کودکان و نوجوانان سال‌ها می‌ماند.

مراد از طراحی در این شیوه تدریس، استفاده از کمترین پاره خط‌ها جهت رساندن مطالب مورد نظر در کمترین فرصت ممکن به صورت سمعی و بصری، به مخاطب است. و منظور از شیوه نقاشی، جهت دهی ذهن و استعداد کودکان و نوجوانان علاقمند به نقاشی از راه ترسیم و یا ارائه نقاشی‌های زیبا و قابل توجه می‌باشد.

استفاده از شیوه طراحی و نقاشی در صورتی مفیدتر است که:

۱- تخته سیاه یا وایت برد، گچ و سایر ابزارهای اولیه نویسندگی را در اختیار داشته باشیم.

۲- در طراحی، مخاطبین ما جوانان و افراد تحصیل کرده باشند و در نقاشی، حضور کودکان در اکثریت

باشد.

۳- در شیوه ارائه طراحی، حضور کودکان و نوجوانان در بین مخاطبان در اقلیت باشد.

۴- روایت و یا آیه مورد بحث را حتماً از قبل حفظ کرده و آن را چندین بار پیاده کرده باشیم.

۵- امکان دیدن و رسیدن صدا به همه شاگردان وجود داشته باشد.

۶- در طراحی، فرصت کافی برای توضیح جوانب مختلف طرح وجود داشته باشد.

۷- مخاطبین ما کم بوده و در محیطی بسته مانند کلاس باشند.

نمونه احادیث و آیات قابل طراحی:

۱- پیامبر اسلام ﷺ می‌فرمایند: «مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ حَفَضَهُ اللَّهُ؛ کسی که به خاطر خدا تواضع کند، خداوند [متعال در دید خود و سایر مردم] او را بالا می‌برد [و بزرگ می‌نماید] و کسی که تکبر ورزد، خداوند او را [با خفت و خواری در دید مردم] پایین می‌آورد.»

۱- منشور تربیتی لقمان، ص ۱۰۹ به نقل از میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۰.

۲- انسان و انتخاب راه:

روشنایی به سوی تاریکی‌ها به در می‌برند.»

خداوند متعال می‌فرماید: ﴿أَنَا هَذِيئَةُ السَّبِيلِ إِنَّمَا شَاكَرُوا إِنَّمَا كَفَرُوا﴾؛ «ما راه (راست) را به او نشان دادیم. یا شکر گذار است و یا کفر پیشه.»

۷- پیامبر بزرگ اسلام ﷺ می‌فرماید: «عمر انسان همانند خطوطی است که انسان را در میان خود در برگرفته و از هر طرف بلاها او را احاطه نموده‌اند و آمال و آرزوهای او از محدودهٔ عمرش جلوتر می‌باشد.»^۶

۳- قال رسول الله ﷺ: «الْتَّظْرَةُ سَهْمٌ مِّنْ سَهْمِ إبْلِيسَ؟» نگاه [به نامحرم] تیری زهرآگین از تیرهای شیطان است.»

نمونه حدیث قابل نقاشی:

۴- قال علیؑ: «إِنَّمَا مَثَلُ الدُّنْيَا مَثَلُ الْحَبِيَّةِ لَيْسَ مَسْهَا، فَأَتَلَّ سَمُّهَا؟» حکایت دنیا، حکایت ماری است که بدنی نرم و زهری کشنده دارد.»

حضرت لقمان به پسرش فرمود: «فرزندم! دنیا دریای عمیقی است که دانشمندان فراوانی در آن به هلاکت رسیده‌اند، پس تو کشتی خود را از ایمان بساز و بادبان‌های آن را از توکل به خدا قرار ده و توشه‌ای از تقوای الهی در آن ذخیره کن. اگر به سلامت به ساحل نجات رسیدی، به رحمت خدا نجات یافته‌ای و اگر هلاک شدی به گناهانت هلاک شده‌ای.»^۷

۵- امام علیؑ: «الْفُرْصَةُ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ فَانْتَهِزُوا فُرْصَ الْخَيْرِ؛» فرصت همانند ابر می‌گذرد، پس فرصت‌های نیک را غنیمت شمارید.»^۴

۶- قرآن کریم می‌فرماید: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَانَهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ﴾؛

«خداوند سرور کسانی است که ایمان آورده‌اند. آنان را از تاریکی‌ها به سوی روشنایی به در می‌برد. و کسانی که کفر ورزیده‌اند، سرورانشان همان عصیانگران [طاغوتند]، که آنان را از

۱- انسان / ۳.

۲- میزان الحکمه، باب ۳۸۸۹.

۳- نهج البلاغه، نامه ۶.

۴- بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۳۷.

۵- بقره / ۲۵۷.

۶- گنجینه کمال، ص ۱۲۳.

۷- منشور تربیتی لقمان، ص ۱۳۴.

تَقْصِيهِمْ عَيْتَةَ لِأُولَى الْأَلْبَابِ»؛^۷ «همانا در قصه‌های آنان برای خردمندان عبرتی است.»

وجود این همه قصه و حکایت در کتب آسمانی، بدان جهت است که این کتب می‌خواهند مفاهیم و پیام‌های دینی را به زبانی برای انسان‌ها ابلاغ کنند که موافق طبع و مورد علاقه آنان باشد، تا از این راه آن‌ها را بهتر هدایت کنند.

در استفاده از شیوه قصه و داستان باید اهل مطالعه بود و قصه‌های سازنده را به صورت موضوعی و متناسب با هر قشری از مخاطبان به تناسب سطح فکر، زمینه‌های روحی و شرایط سنی و... آنان دسته‌بندی و آماده اجرا نمود. اگر برای هر قشری داستان‌های خاص خودشان را که برگرفته از محیط زندگی و مسایل محسوس و

نمونه احادیث قابل طراحی و نقاشی
 ۱- قال رسول الله ﷺ: «كُنْتُ أَلْقِي حَبْلًا مَمْدُودًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ؛ كتاب خدا ریسمانی است که از آسمان تا زمین کشیده شده است.»^۱
 ۲- قال رسول الله ﷺ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ هَرَبَ؛ هرگاه شیطان آواز دعوت به نماز را بشنود بگریزد.»^۲

۳- قال رسول الله ﷺ: «أَلْوُضُوءٌ مِيحْرَقُ الْخَطِيَايَا كَمَا تُحْرَقُ النَّارُ الْحَشِيشَ؛ وضو گناهان را می‌سوزاند همان گونه که آتش علف خشک را می‌سوزاند.»^۳
 ۴- قال رسول الله ﷺ: «الصَّلَاةُ حِضْنٌ مِنَ سَطَوَاتِ الشَّيْطَانِ؛ نماز دژی در برابر شبیخون‌های شیطان است.»^۴
 ۵- قال رسول الله ﷺ: «الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ؛ روزه سپری در برابر آتش است.»^۵

۶- امام علی علیه السلام: «صَاحِبُ السَّوْمِ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ؛ هَمَشِينَ بَدِ پاره‌ای از آتش است.»^۶

۵- شیوه قصه و داستان

قرآن کریم درباره اهمیت قصه از لحاظ تأثیری که در ارشاد و اصلاح رفتار مردم دارد، می‌گوید: «لَقَدْ كَانَ فِي

۱- بحار، ج ۱، ص ۳۶۹.

۲- میزان الحکمه، باب ۷۶.

۳- جامع الاحادیث، ص ۱۲۸.

۴- میزان الحکمه، باب ۱۰۵۳۴.

۵- کافی، ج ۲، ص ۱۹.

۶- غرر الحکم، ح ۵۸۲۴.

۷- یوسف، ۱۱۱.

چون بنای ما ارائه محتوای آیات و روایات معصومین علیهم السلام است، فقط در دو محور زیر بحث خود را ارائه می‌کنیم.

۱- حکایت‌های مربوط به انبیاء، ائمه و صحابه که بهترین منبع برای بدست آوردن آن‌ها، کتب روایی و تاریخ انبیاء می‌باشد.

قرآن کریم فلسفه بیان قصه‌های انبیاء و گذشتگان را تفکر در حالات آنان و سرنوشت تلخ و شیرینشان می‌داند و می‌فرماید: ﴿فَأَقْصِبْ أَلْفَ قَصَصٍ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾؛ «این داستان‌ها را برای آن‌ها بازگو کن شاید بیندیشند.»^۱

همچنین قرآن کریم سرگذشت پیامبران الهی را مایه قوت قلب، یادآوری و پندآموزی از زندگی آنان می‌داند.^۲

۲- داستان‌های مربوط به اقوام پیشین، حکومت‌ها و تمدن‌های گذشته که بهترین منبع برای این قسم، قرآن و قصه‌های قرآنی است.

مأنوس آنان است بیان شود، تاثیر بیشتری خواهد داشت.

فوائد استفاده از شیوه قصه و داستان
۱- در تفهیم مطالب به کودکان و نوجوانان کمک می‌کند.

۲- مانع خستگی کودکان و نوجوانان می‌گردد.

۳- مطلب و پیام را در ذهن، ماندگار می‌کند.

۴- اجرای برنامه را برای گوینده آسانتر می‌کند.

۵- الگوی داستانی، در دل‌ها بیشتر تاثیر می‌گذارد.

محورهای بحث داستانی

دامنه حکایت و داستان بسیار وسیع است و قصه‌ها و حکایت‌ها را در کتاب‌های قصه و حکایت و نیز کتاب‌های دیگری که به صورت ضمنی حکایتی را نقل کرده‌اند، می‌توان یافت.

قصه‌ها و داستان‌ها به محورهای مختلفی چون تخیلی، افسانه‌ای، حکایت‌های تمثیلی، حکایت‌های قدیم، حوادث جدید و... قابل تقسیم هستند. گرچه بیشتر انواع قصه و داستان در نوع خود مفید هستند، اما

۱- اعراف/ ۱۷۶.

۲- هود/ ۱۲۰.

طرح سؤال و ارائه جواب آن، یکی از شیوه‌های علاقمند نمودن نوجوانان و جوانان به قرآن، احکام و معارف دینی و ایجاد انگیزه در آن‌هاست.

البته طرح سؤال باید به گونه‌ای باشد که انگیزه جواب‌خواهی را در کودکان و نوجوانان ایجاد کند و با آوردن جواب بتوان آن‌ها را در مسیر تربیتی و دینی هدایت کرد.

پرسش و پاسخ به شکل‌های مختلفی می‌تواند ارائه شود که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

۱- مطالب مورد نظر به صورت پرسش و پاسخ در جزواتی تدوین و سپس تدریس شود.

۲- فقط سؤال‌ها در برگه‌هایی مکتوب و جواب آن‌ها تدریس شود.

۳- سؤال از طرف مربی مطرح شده و جواب از مخاطبان گرفته شود.

۴- سؤال و جواب به صورت شفاهی از طرف خود مربی باشد.

۵- سؤال از سوی مخاطبان و به صورت شفاهی مطرح شود و مربی

امام علی علیه السلام درباره زندگی گذشتگان می‌فرماید:

«تَدَبَّرُوا أَحْوَالَ الْمَاضِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قَبْلَكُمْ؛ در احوال گذشتگان از مؤمنان قبل از خود تدبّر کنید.»^۱

این در صورتی میسر است که از زندگی گذشتگان به زیبایی آینه‌ای بسازیم تا کودکان و نوجوانان با نگرستن در آن به خوبی راه را از چاه تمیز دهند و این تنها کار هنر قصه‌پردازی است.

شرایط داستان و قصه

در استفاده از شیوه قصه و داستان، حکایت و داستان باید دارای شرایط زیر باشد:

۱- درست و مستند باشد.

۲- بدآموزی نداشته باشد.

۳- حس کنجکاوی را تحریک کند.

۴- موجز، مختصر و دور از زواید و صحنه‌های غیر لازم و جزئیات بی‌فایده باشد.

۵- روشن، گویا و جذاب باشد.

۶- همراه با نتیجه‌گیری تربیتی و آموزش معنوی و قرآنی باشد.

۶- شیوه پرسش و پاسخ

۱- نهج البلاغه، ح ۱۹۲.

متن درسی یکی از شاخص های مهم آموزشی است.

درس دادن بسه کودکان و نوجوانان بدون متن درسی موجب می شود که هرگز درس برایشان جدی نباشد، زیرا میان این تعلیمات و تعلیمات مدرسه ای خود مقایسه کرده و به این باور می رسند که آنچه در مدرسه با کتاب خوانده ایم درس است و بقیه، همه صحبت و حرف می باشد.

بهترین متن درسی برای تدریس مربی، جزواتی است که خود مربی تهیه و تدوین کرده باشد، زیرا در این صورت تسلط کامل بر زوایای مختلف مطالب جزوه دارد. البته استفاده از متون استاندارد و کارشناسی شده موجود در بازار کتاب و یادست نوشت سایر مربیان هم می تواند در شروع کار یک مربی مفید باشد، مشروط بر این که مربی ضمن مطالعه دقیق، در هنگام تدریس توان دادن تغییراتی در بعضی از موضوعات، متناسب با استعداد خود داشته باشد.

ویژگی های جزوات درسی

پاسخ دهد.

۶- سؤالات در شکل های مختلف طراحی شده و از مخاطبین توضیح خواسته شود.

۷- سؤال و جواب به صورت تستی باشد.

۸- سؤال و جواب ها به صورت سریالی باشد و هر جواب خود به خود زمینه ساز سؤال بعدی گردد.

۹- پرسش و پاسخ به صورت تلفنی باشد.

۱۰- پرسش و پاسخ به صورت نامه ای و پستی باشد.

۷- شیوه جزوه درسی

با توجه به این که تقریباً همه دروس آموزشی و تربیتی نوجوانان و جوانان در مراکز آموزشی به صورت مکتوب در کتاب ها و جزه ها بوده و ذهن کودکان، نوجوانان و جوانان به این شیوه انس گرفته است، بهترین شیوه برای ارائه آیات و روایات به کودکان و نوجوانان به صورت درس این است که مستند و مکتوب در یک کتاب یا جزوه درسی باشد.

در کلاس داری معارف و علوم قرآنی برای کودکان و نوجوانان، تهیه

- جزوه درسی معارف و علوم قرآنی کودکان و نوجوانان باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:
- ۱- بیان‌کننده نکات زیبای قرآنی، حدیثی و رفتار معصومین علیهم‌السلام باشد.
 - ۲- حاوی راهکارهایی جهت رسیدن کودکان و نوجوانان به آنچه تدریس می‌شود، باشد.
 - ۳- دارای طراحی مناسب، دارای پیام و جهت دهنده باشد.
 - ۴- فاقد نقاشی‌های بی‌محتوا یا کم‌محتوا باشد.
 - ۵- الگودهی و جهت‌دهی را به صورت غیرمستقیم مدّ نظر داشته باشد.
 - ۶- کمتر به صورت مستقیم مواعظ و نصایح را بیان نموده باشد.
 - ۷- حتماً مطالب آن برای خود مربی مستند و از مأخذی معتبر نقل شده باشد.
 - ۸- مطالب آن مورد نیاز مخاطبان
- در زمان تدریس و متناسب با سن و جنس آن‌ها باشد.
- ۹- دارای زمان‌بندی و پرسش و پاسخ باشد.
 - ۱۰- نیاز به مربی برای تدریس داشته باشد.
 - ۱۱- حجم آن متناسب با زمان تدریس باشد. مثلاً اگر ۲۰ ساعت برای درس در نظر گرفته شده است، حجم جزوه به اندازه ۱۸ ساعت درسی باشد تا ۲ ساعت برای امتحان و اعلام نتایج باقی بماند.
 - ۱۲- از آنجا که کودکان و نوجوانان از روح لطیفی برخوردارند، بیشتر بیان‌کننده زیبایی‌های دین باشد.
 - ۱۴- متناسب با فهم و معلومات کودکان، نوجوانان و جوانان باشد.
 - ۱۶- با شیوه‌هایی نو و در نوع خود کاملاً جذاب و بی‌نظیر نوشته شده باشد.
- ادامه دارد...